

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA UZOQ MUDDATLI INVESTITSİYALARNING MOLİYALASHTIRISH MANBALARINI TAKOMILLASHTIRISH.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19275099>

DSBA professori, IFD A.J.Tuychiyev

ORCID: 0000-0003-2326-7579

E-mail: tuychiyev.a@dsbauzb.onmicrosoft.com

TTYESI "Iqtisodiyot" fakulteti, "Buxgalteriya

hisobi va marketing" kafedrası II-bosqich

magistarnti N.S. Jalolova

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston iqtisodiyotida uzoq muddatli investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va ularni takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda milliy iqtisodiyotda investitsiya jarayonlarining ahamiyati, ularning iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi o'rni hamda mavjud moliyalashtirish mexanizmlarining samaradorligi o'rganiladi. Shuningdek, bank kreditlari, davlat budjeti mablag'lari, xorijiy investitsiyalar, kapital bozori instrumentlari va korporativ moliyalashtirish kabi manbalar ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari mamlakat iqtisodiyotida investitsiya faoliyatini yanada faollashtirish, barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash va samarali moliyalashtirish mexanizmlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar

O'zbekistonda investitsiya, uzoq muddatli investitsiyalar, investitsiya faoliyati, investitsiya siyosati, kapital qo'yilmalar, asosiy vositalar, modernizatsiya, xorijiy investitsiyalar va moliya institutlari.

Аннотация

В данной статье анализируются источники финансирования долгосрочных инвестиций в экономику Узбекистана и вопросы их совершенствования. Исследование рассматривает значение инвестиционных процессов в национальной экономике, их роль в обеспечении экономического роста и эффективность существующих механизмов финансирования. Также изучаются такие источники, как банковские кредиты, средства государственного бюджета, иностранные инвестиции, инструменты рынка капитала и корпоративное финансирование. Результаты исследования послужат для дальнейшей активизации инвестиционной деятельности в

экономике страны, обеспечения устойчивого экономического роста и формирования эффективных механизмов финансирования.

Ключевые слова

Инвестиции в Узбекистан, долгосрочные инвестиции, инвестиционная деятельность, инвестиционная политика, капиталовложения, основные средства, модернизация, иностранные инвестиции и финансовые институты.

Abstract

This article analyzes the sources of financing long-term investments in the economy of Uzbekistan and the issues of their improvement. The study examines the importance of investment processes in the national economy, their role in ensuring economic growth, and the effectiveness of existing financing mechanisms. It also examines sources such as bank loans, state budget funds, foreign investments, capital market instruments, and corporate financing. The results of the study will serve to further activate investment activities in the country's economy, ensure sustainable economic growth, and form effective financing mechanisms.

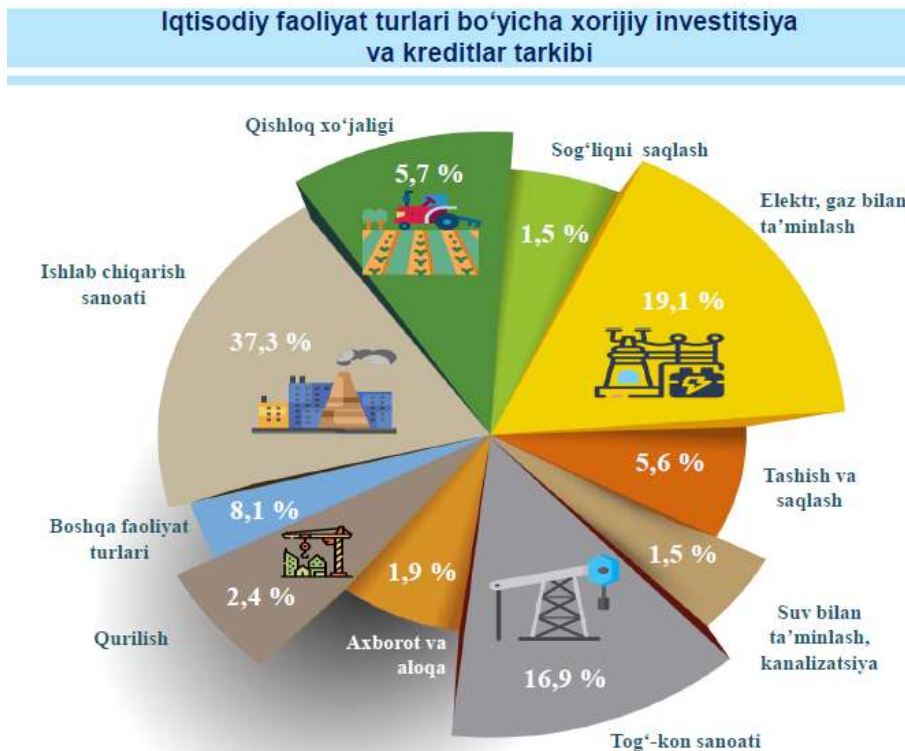
Key words

Investment in Uzbekistan, long-term investments, investment activity, investment policy, capital investments, fixed assets, modernization, foreign investments and financial institutions.

KIRISH: Hozirgi iqtisodiyotni globalashuvi sharoitida mamlakatda investitsion munosabatlarni amalga oshirish va uning huquqiy tizmini tashkil etuvchi muayyan huquqiy asoslar yaratilgan bo'lsada ham uni takomillashtirib borish bo'yicha dadil qadamlar qo'yib borilmoqda. Umuman olganda, oxirgi yillar davomida respublikamizda investitsiya faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan bir qator qonun hujjatlari qabul qilinmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi, "Chet el investitsiyalari to'g'risida"gi yangi tahrirda, "Chet ellik investorlar huquqlarning kafolatlari va ularni himoya qilish choralari to'g'risida"gi qonunlar qabul qilindi. Bu qonunlarda investitsion munosabatlarga taalluqli barcha jarayonlarga va tushunchalarga aniqliklar kiritildi. Investitsiya faoliyatining sub'ektlari va ob'ektlari, investitsion faoliyatning davlat tomonidan tartibga solinish masalalari, xorijiy investorlarning huquq va burchlari, mol-mulk kafolatlari va imtiyozlari kabilar aniq belgilab berilgan. Ammo aytish joizki, yuqorida qayd etilgan va investitsion faoliyatni rag'batlantiruvchi qonuniy-xuquqiy bazaning mavjudligi bozor munosabatlarining rivojlanganligini belgilab bo'lmaydi. Xozirgi sharoitda investitsion muhitni tubdan yaxshilash chora-tadbirlarini amalga oshirmoq zarur.

Davlat mazkur qonunlar doirasida investitsion faoliyatning turli sub'ektlari o'rtasida yuzaga keladigan munosabatlarni tartibga solib turadi. Boshqacha qilib aytganda, bu tartibning qanday o'rnatilganligiga qarab u yoki bu mamlakat xorijiy investitsiyalarni jalb etish uchun qanday huquqiy muhit yaratilganligini aniqlab olish mumkin.

Xorijiy investitsiyalar va xorijiy investorlarning m'lum kategoriyalarini himoya qilish chora-tadbirlari va ularni kafolatlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlar "Chet ellik investorlar huquqlarining kafolatlari va ularni himoya qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qonunning asosi bo'lib hisoblanadi. Mazkur qonunning 3-moddasida, davlat boshqaruv idoralari va davlat hukumat organlari joylarda chet el investitsiyalarining O'zbekiston Respublikasi qonunlariga muvofiq amalga oshirilgan xo'jalik faoliyatlariga aralashish huquqiga ega emaslar, deb aytilgan. Investitsiya faoliyatining huquqiy asoslari tarkibida eng muhim sifatida O'zbekiston Respublikasining "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni hisoblanib, u 2019-yil 25-dekabrda qabul qilingan bo'lib, 69 ta moddadan iborat. Ushbu Qonunning maqsadi chet ellik hamda mahalliy investorlar tomonidan amalga oshiriladigan investitsiyalar va investitsiya faoliyati sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Ushbu Qonun markazlashtirilgan investitsiyalar bilan bog'liq munosabatlarni tartibga solmaydi.

1-rasm: O'zbekiston Respublikasida uzoq muddatli xorijiy investitsiyalarning faoliyat turlari bo'yicha ulushi.

O'zbekistonda uzoq muddatli investitsiyalarni takomillashtirish iqtisodiy o'sishni tezlashtirish, yangi ish o'rinlari yaratish va barqaror moliyaviy tizimni

rivojlantirish uchun muhimdir. Buni amalga oshirish uchun bir nechta asosiy yo'nalishlarda islohotlar va rivojlantirish choralari ko'rish zarur.

1. Huquqiy va institutsional muhitni yaxshilash.

Investorlar uchun eng muhim omil — barqaror va ishonchli qonunchilik.

Takomillashtirish uchun:

- Investitsiya qonunlarini yanada soddalashtirish;
- Investorlar huquqlarini kuchli himoya qilish;
- Sud tizimida iqtisodiy nizolarni tez va shaffof hal qilish;
- Soliq siyosatini uzoq muddatli barqaror qilish.

Bu choralar xorijiy va mahalliy investorlarning ishonchini oshiradi.

2. Fond bozorini rivojlantirish.

Uzoq muddatli investitsiyalar uchun kapital bozori muhim. Buni rivojlantirish uchun:

- davlat kompaniyalarini IPO orqali aksiyalarga chiqarish;
- aksiyalar va obligatsiyalar savdosini kengaytirish;
- investorlar uchun onlayn savdo platformalarini rivojlantirish.

Bu jarayonlarda Toshkent Respublika fond birjasi muhim rol o'ynaydi.

3. Hududiy investitsiya muhitini yaxshilash.

Investitsiyalar faqat poytaxtda to'planib qolmasligi kerak. Masalan:

- sanoat zonalarini rivojlantirish;
- soliq imtiyozlari berish;
- hududiy infratuzilmani yaxshilash.

Bu orqali Toshkentdan tashqari boshqa viloyatlarga ham investorlar jalb qilinadi.

4. Innovatsiya va IT sektorini qo'llab-quvvatlash.

Yangi iqtisodiyot uchun texnologik investitsiyalar muhim. Masalan:

- startaplar uchun grant va venchur fondlari;
- texnoparklar sonini ko'paytirish;
- IT ta'limini rivojlantirish.

Bu borada IT Park Uzbekistan muhim platforma hisoblanadi.

2-rasm:O'zbekiston Respublikasida asosiy kapitalga investitsiyalar dinamikasi.

METODLAR: O'zbekistonda uzoq muddatli investitsiyalarni takomillashtirish uchun bir qator samarali metodlardan foydalanish zarur. Avvalo, investitsiya muhitini yaxshilash metodlari muhim ahamiyatga ega. Bu investorlar uchun qulay huquqiy sharoit yaratish, qonunchilikni soddalashtirish, investorlarning mulkiy huquqlarini himoya qilish hamda sud tizimining shaffofligini ta'minlash orqali amalga oshiriladi. Barqaror va aniq qonunchilik investorlarning ishonchini oshiradi va uzoq muddatli kapital kiritishga rag'batlantiradi.

Shuningdek, davlat tomonidan rag'batlantirish metodlari ham muhim hisoblanadi. Bunga soliq imtiyozlari berish, subsidiyalar ajratish, davlat kafolatlari taqdim etish va investitsiya loyihalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash kiradi. Bu metodlar investorlar uchun tavakkalchilikni kamaytiradi va yangi loyihalarni amalga oshirishni osonlashtiradi. Yana bir muhim metod – moliyaviy bozorlarni rivojlantirishdir. Bunda aksiyalar va obligatsiyalar savdosini kengaytirish, investitsiya fondlarini tashkil etish hamda kapital bozorida shaffoflikni oshirish orqali investorlar uchun yangi imkoniyatlar yaratiladi. Rivojlangan moliya bozori uzoq muddatli investitsiyalarni jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. Innovatsion rivojlanish metodlari ham muhim hisoblanadi. Startaplarni qo'llab-quvvatlash, ilmiy tadqiqotlarni moliyalashtirish, texnoparklar va innovatsion markazlar tashkil etish orqali yangi texnologiyalarni rivojlantirish mumkin. Bu esa iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirib, uzoq muddatli investitsiyalarni jalb qilishga yordam beradi.

NATIJALAR: Uzoq muddatli investitsiyalarni jalb qilish natijasida sanoat, qishloq xo'jaligi, transport, energetika va xizmat ko'rsatish sohalarida yangi loyihalar amalga oshiriladi. Bu loyihalar zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda mahsulot va xizmatlar sifatini yaxshilashga imkon yaratadi. Natijada mamlakatning eksport salohiyati ortib, xalqaro bozorlarda raqobatbardoshlik kuchayadi.

O'zbekistonda uzoq muddatli investitsiyalarni rivojlantirish natijalari statistik ma'lumotlar orqali ham ko'rinadi. So'nggi yillarda mamlakat iqtisodiyotiga kiritilgan investitsiyalar hajmi sezilarli darajada oshgan. Masalan, 2024-yilda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (FDI) hajmi **11,9 milliard AQSH dollariga** yetdi, bu esa 2023-yilga nisbatan sezilarli o'sishni ko'rsatadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yilda investitsiyalar hajmi o'sish sur'ati **27,6 %** ni tashkil etgan. Investitsiyalarning asosiy qismi xususiy va markazlashmagan manbalar hisobiga amalga oshirilgan bo'lib, ularning ulushi **90 % dan ortiq** bo'lgan. Bundan tashqari, xorijiy investitsiyalarning mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi (YaIM) ulushi ham oshib bormoqda. 2024-yilda bu ko'rsatkich **10,3 %** ga yetgan, bu esa investitsiyalar iqtisodiy o'sishda muhim rol o'ynayotganini ko'rsatadi. Yana bir muhim natija shundaki, O'zbekiston iqtisodiyotiga umumiy investitsiyalar hajmi **30 milliard dollardan ortiq** bo'lgan. Shundan **87 % xususiy sektor, 13 % esa davlat sektori** hissasiga to'g'ri keladi.

Umuman olganda, ushbu statistik ko'rsatkichlar O'zbekistonda investitsiya siyosatini takomillashtirish natijasida iqtisodiyotga kiritilayotgan kapital hajmi ortib borayotganini, yangi ishlab chiqarish loyihalari va infratuzilma rivojlanayotganini hamda mamlakatning investitsion jozibadorligi oshib borayotganini ko'rsatadi.

XULOSA: O'zbekistonda 2025-yilning yanvar-sentabrida asosiy kapitalga **443,6 trln so'mlik investitsiyalar o'zlashtirildi – o'tgan yil shu davridan 15,2% ko'p. O'sish sur'ati birinchi yarim yillikdagidan uch karra yuqori bo'lgan bo'lsa-da, ko'rsatkich deyarli 39% oshgan o'tgan yildagidan sezilarli darajada past.**

Ishlab chiqarish sanoati eng ko'p investitsiya jalb qilishda davom etmoqda – barcha investitsiyalar hajmining 27,3 foizi. Soha ulushi o'tgan yilga nisbatan birmuncha pasaygan bo'lsa-da, mashinasozlik va kimyo sanoatida kapital qo'yilmalarga talab kuchliligicha qolmoqda.

Boshqa tomondan, tog'-kon sanoati ulushi kamayib bormoqda – 13,2% dan 9,9% gacha. Bu bir nechta yirik loyihalarning yakunlanishi va xomashyoni qayta ishlashga o'tish bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Energiya ta'minoti va gaz taqsimoti barcha investitsiyalarning taxminan 14% ini tashkil qiladi.

Qishloq xo'jaligi sezilarli darajada tiklanishni ko'rsatmoqda: investitsiyalar ulushi deyarli ikki baravar oshib, 8,8% ni tashkil etdi. Qayta ishlashni modernizatsiya qilish va suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish tufayli tarmoq asta-sekin yangi rivojlanish sohasiga aylanib bormoqda. Uy-joy qurilishi ham 5,2% dan 7,2% ga oshdi.

O'zbekiston Respublikasida uzoq muddatli investitsiyalarni moliyalashtirish manbalarini takomillashtirish iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. So'nggi yillarda mamlakatda investitsiya siyosatini modernizatsiya qilish, moliya bozorlarini rivojlantirish hamda investorlar uchun qulay sharoitlar yaratish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonlar uzoq muddatli investitsiyalarni jalb qilish va ularni samarali moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirishga xizmat qilmoqda. Uzoq muddatli investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari asosan davlat byudjeti mablag'lari, tijorat banklari kreditlari, korxonalarining o'z mablag'lari, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar, xalqaro moliya institutlari kreditlari hamda kapital bozori instrumentlari hisobiga shakllanadi. Ushbu manbalarni diversifikatsiya qilish investitsiya jarayonining barqarorligini oshiradi va yirik iqtisodiy loyihalarni amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Mamlakatda moliyalashtirish manbalarini takomillashtirish orqali sanoat, energetika, transport, qishloq xo'jaligi va xizmat ko'rsatish sohalarida yirik investitsiya loyihalari amalga oshirilmoqda. Natijada yangi ishlab chiqarish quvvatlari barpo etilmoqda, zamonaviy texnologiyalar joriy qilinmoqda va eksport hajmi oshmoqda. Bu esa mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini kuchaytirib, iqtisodiy o'sishni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, uzoq muddatli investitsiyalarni moliyalashtirish manbalarini takomillashtirish orqali mamlakatda investitsiya faolligi oshadi, yangi ish o'rinlari yaratiladi va iqtisodiyotning barqaror hamda izchil rivojlanishi ta'minlanadi. Bu jarayon Toshkent boshchiligida barcha hududlarda iqtisodiy faollikni kuchaytirib, mamlakatning umumiy iqtisodiy salohiyatini yanada yuksaltirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi (investitsiya va sanoatni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini belgilaydi) PF-4947-sonli 07.02.2017 yildagi farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida investitsiya muhitini tubdan yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida" (investitsiya faoliyatini rag'batlantirish va tartibga solish bo'yicha asosiy farmon)gi PF-5495-sonli 01.08.2018 yildagi farmoni.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining, "To'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini rivojlantirishni yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida" (to'qimachilik sanoatini rivojlantirishning yangi strategiyasi)gi PF-71-sonli 01.05.2024 yildagi farmoni.

4. Investitsiyalarni tashkil etish va moliyalashtirish – T.: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020.

5. Investitsiya faoliyati – T.: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi nashri, 2019.

6. O'zbekiston Respublikasining "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonuni, 2019-yil.

7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi tomonidan qabul qilingan investitsiya siyosatiga oid farmon va qarorlar.

8. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi rasmiy statistik ma'lumotlari va hisobotlari.

9. A.J.Tuychiyev., N.S. Jalolova To'qimachilik korxonalarida uzoq muddatli investitsiyalarning moliyalashtirish manbalari va uning hisobini takomillashtirish. 2026 yil 2-son, International Journal of Education, Social Science & Humanities.